

Bronikowski, Marian

Parafialna rada duszpasterska : wizja teologicznopastoralna

Warszawskie Studia Pastoralne 6, 87-101

2007

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ks. Marian Bronikowski

Parafialna rada duszpasterska wizja teologicznopastoralna

Parafialna Rada Duszpasterska powinna być ustanowiona w każdej parafii.¹ Jest ona instytucją parafialną o charakterze wspólnotowym, w ramach której jest możliwa współpraca duchowieństwa i wiernych świeckich w realizowaniu celów duszpastersko-apostolskich. Jan Paweł II podkreślał, że wspólnota parafialna musi być żywym organizmem, który promieniuje duchem wiary i pobożności. Jednak sens istnienia parafii to nie tylko oddawanie czci Bogu; to również służba człowiekowi, który jest podmiotem i jednocześnie adresatem inicjatyw podejmowanych w parafii. Żywy organizm parafialny funkcjonuje niezależnie od działających w parafii wspólnot. Ta niezależność organiczna ma uzasadnienie w strukturze parafii, która jest „jednością”. Każda wspólnota, działająca w parafii, na pierwszym miejscu ma prawo postawić dobro człowieka, czego wyrazem powinna być troska o jego rozwój – nie tylko duchowy, ale również kulturalny i fizyczny.² Życie parafii koncentruje się w wielu

¹ W Kościele w Polsce powołanie rad duszpasterskich, składających się z duchownych, zakonników i świeckich, zaleca *Dyrektorium Apostolstwa Świeckich* (nr 80); zob. Komisja Episkopatu Polski, *Wytyczne w sprawie Parafialnych Rad Duszpasterskich*, WAW 65(1975), nr 1-2.

² „Jeżeli my tak uroczyście obchodzimy narodzenie Jezusa, czynimy tak, by zaświadczyć, że każdy człowiek jest kimś jedynym i niepowtarzalnym. Podczas gdy nasze ludzkie statystyki, ludzkie klasyfikacje, ludzkie systemy polityczne, ekonomiczne, społeczne i kulturowe oraz zwykłe możliwości ludzkie nie potrafią za-

grupach, we wspólnotach modlitewnych, liturgicznych, charytatywnych, kulturalnych, sportowych. Każdy może w nich znaleźć miejsce dla rozszerzenia swoich zainteresowań, a także dla pogłębienia wiary. Jednak kierunek życia i działalności wspólnoty parafialnej jako jedności określa „ołtarz”. Wszystko, co się w niej dzieje, ma się dokonywać „przy ołtarzu” i ku ołtarzowi ma prowadzić. Życie wspólnot działających w parafii – zarówno tych związanych bezpośrednio z liturgią, katechezą czy modlitwą, jak też i tych, które promują kulturę czy sport – jest prawdziwie owocne, budujące człowieka, gdy w ostatecznym rozrachunku przybliża go do Chrystusa, który codziennie składa siebie w ofierze Ojcu i całkowicie oddaje siebie ludziom, aby ich uświęcić.³

W tak określonym organizmie parafialnym funkcjonuje rada duszpasterska, której działalność domaga się ustalenia jasnych norm wyznaczających cele i określających sposoby ich realizacji. Jan Paweł II pośrednio wskazał trzy wymiary istnienia i działalności Parafialnych Rad Duszpasterskich.

Przede wszystkim Parafialna Rada Duszpasterska powinna przynależeć do wspólnoty parafialnej, musi stanowić jej integralną część.⁴ Sens istnienia i funkcjonowania Parafialnej Rady Duszpasterskiej wynika natomiast z pastoralnych celów wspólnoty parafialnej.

„pewnić człowiekowi tego, by mógł rodzić się, istnieć i działać jako jedyny i niepowtarzalny – Bóg mu to wszystko zapewnia. Dla Niego i wobec Niego człowiek zawsze jest jedyny i niepowtarzalny. Jest kimś od wieków zamierzonym i od wieków wybranym. Kimś powołanym i nazwanym swoim własnym imieniem.” Jan Paweł II, *Pierwsze orędzie do świata na Boże Narodzenie*, AAS 71(1979), s. 66.

³ Jan Paweł II, *Słowo do duszpasterzy i wiernych z parafii św. Jadwigi królowej*. Kraków. 9 VI 1997, 2. „Nie zbuduje się jednak żadnej wspólnoty chrześcijańskiej, jeżeli nie jest ona zakorzeniona w celebracji Najświętszej Eucharystii” (DP 6).

⁴ Wspólnota parafialna powinna być obrazem Kościoła, który jest jednością. Tej jedności ma także służyć Parafialna Rada Duszpasterska. O podziale wewnątrz tego ciała, którym jest Kościół, pisał żarliwie u jego zarania św. Paweł Apostoł w znanym fragmencie 1 Kor 1, 10-16. Do tychże Koryntian zwróci się po latach św. Klemens Rzymski, aby napiętnować rozdarcie w łonie owej wspólnoty. Por. *Lettera ai Corinzi*, III-VI; LVII, *Patres Apostolici*, wyd. Funk, I, 103-109; 171-173. Wiemy, że poczynając od najdawniejszych Ojców niepodzielna szata Chrystusa, nie rozdarta przez żołnierzy, stała się obrazem jedności Kościoła. Por. św. Cyprian, *De Ecclesiae catholicae unitate*, 7: CCL 3/1, 254n.; św. Augustyn, *In Iohannis Evangelium tractatus*, 118, 4: CCL 36, 656n.; św. Beda Czcigodny, *In*

Cele, określające działalność Parafialnych Rad Duszpasterskich, prowadzą do ich drugiego wymiaru. Zadaniem rady duszpasterskiej jest wspieranie działań pastoralnych realizowanych w parafii, które mają podwójny charakter: wewnętrzny i zewnętrzny.

Członkowie rady parafialnej z jednej strony współpracują z hierarchią w działalności duszpasterskiej (realizacja pośrednictwa zbawczego – cel zewnętrzny), a z drugiej realizują dzieła apostołskie (cele określone wewnętrznie przez wspólnotę parafialną).⁵ To jest trzeci wymiar instytucji rady duszpasterskiej w parafii.

1. Rada Parafialna – instytucja

Sobór Watykański II naucza, że biskup w swoim Kościele nie może osobiście zawsze i wszędzie przewodniczyć całej owczarni, dlatego powinien koniecznie utworzyć grupy wiernych. *Najważniejsze z nich to parafie, lokalnie zorganizowane pod przewodnictwem duszpasterza, zastępującego biskupa. One bowiem w pewien sposób przedstawiają widzialny Kościół ustanowiony na całej ziemi* (SC 42). Odpowiedzialność za funkcjonowanie parafii spoczywa na proboszczu. Tę funkcję może sprawować kapłan, którego deleguje biskup. Zadaniem proboszcza jest sprawowanie opieki duszpasterskiej nad wiernymi zamieszkującymi terytorium parafii⁶, albo osobami tworzącymi parafię personalną.⁷

Marci Evangelium expositio, IV, 15: CCL 120, 630; *In Lucae Evangelium expositio*, VI, 23: CCL S 120, 403; *In S. Ioannis Evangelium expositio*, 19: PL 92, 911n.

⁵ „Niech świeccy przyzwyczajają się działać w parafii w ścisłej jedności ze swoimi kapłanami, przedstawiać wspólnocie Kościoła problemy własne i świata oraz sprawy dotyczące zbawienia celem wspólnego ich omówienia i rozwiązywania; współpracować w miarę sił we wszystkich poczynaniach apostołskich i misyjnych swojej kościelnej rodziny” (AA 10).

⁶ Kan. 521 § 1; kan. 515 § 1. Wykonywanie władzy pasterskiej wymaga współpracy z innymi duchownymi oraz świeckimi, którzy niosą pomoc (kan. 519). Funkcja sprawowana przez proboszcza ma charakter sakramentalny. Dlatego współpraca świeckich, stanowiąca w niektórych przypadkach wręcz konieczność, nie oznacza wykonywania władzy pasterskiej, właściwej tylko proboszczowi. Świeccy mogą podjąć swą odpowiedzialność indywidualnie lub wspólnotowo, zawsze jednak pod pasterskim kierunkiem kapłana posiadającego władzę proboszczowską. Jan Pa-

Z nauczania Kościoła wynika, że świeccy powinni nabierać coraz głębszego przekonania o tym, że ich apostołskie zaangażowanie na terenie własnej parafii jest bardzo istotne. Według nauczania Soboru Watykańskiego II *parafia dostarcza naocznego przykładu apostołstwa wspólnotowego, gromadząc w jedno wszelkie występujące w jej obrębie różnorakie właściwości ludzkie i wszczepiając je w powszechność Kościoła* (AA 10). Postulat Soboru dotyczący *wspólnego* omawiania i rozwiązywania problemów duszpasterskich (AA 10) powinien być odpowiednio i systematycznie realizowany poprzez coraz szersze, mocniejsze i zdecydowane dowartościowanie działalności Parafialnych Rad Duszpasterskich.⁸

2. Rada parafialna – głos doradczy

Członkowie rady parafialnej wspomagają duszpasterską i apostołską działalność parafii.⁹ Ma jej przewodniczyć proboszcz, a członkami powinni być wierni wraz z tymi, którzy z urzędu uczestniczą w trosce duszpasterskiej o parafię i pomagają w ożywianiu działalności pasterskiej.¹⁰ *Kodeks Prawa Kanonicznego* wyraźnie podkreśla, że rada duszpasterska posiada jedynie głos doradczy i kieruje się normami określonymi przez biskupa diecezjalnego.¹¹

Podstawą działalności wiernych świeckich w Parafialnych Radach Duszpasterskich jest wskazanie kanoniczne, według którego *świeccy odznaczający się odpowiednią wiedzą, roztropnością i uczciwością, są zdolni do tego, aby jako biegli lub doradcy świadczyli pomoc pasterzom Kościoła, także w radach działających zgodnie*

weł II, *Parafia i jej pasterz*. Przemówienie z 23 XI 2001, „L'Osservatore Romano” 23(2002)4, s. 30. Zob. wyjaśnienia kan. 517 § 1. *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*. „L'Osservatore Romano” 19(1998)12, s. 36.

⁷ Kan. 518.

⁸ Jan Paweł II, *Christifideles laici*. Adhortacja apostołska, 27.

⁹ Powołanie parafialnych rad duszpasterskich zalecił Sobór Watykański II (por. AA 26).

¹⁰ Kan. 536 § 1.

¹¹ Kan. 536 § 2. „Jeśli zdaniem biskupa diecezjalnego, po zasięgnięciu opinii Rady kapłańskiej, byłoby to pożyteczne, należy w każdej parafii ustanowić radę duszpasterską” (kan. 536 § 1).

z przepisem prawa.¹² Kodeks Prawa Kanonicznego przedstawia wiele różnych funkcji i zadań, które świeccy mogą spełniać w strukturach Kościoła: por. kan. 228; 229 § 3; 317 § 3; 463 § 7 nr 5 i § 2; 483; 494; 537; 759; 776; 784; 785; 1282; 1421 § 2; 1424; 1428 § 2; 1435.¹³

Z nauczania Kościoła wynika, że współpraca świeckich w funkcji rządzenia parafią oznacza opiekę pasterską, dlatego nie można określać jej mianem kierowania, koordynowania, przewodzenia lub zarządzania parafią.¹⁴ Funkcje pasterskie w parafii mogą spełniać tylko osoby wyświęcone, dlatego zastępcze działania wiernych świeckich nie mają charakteru ściśle pasterskiego.¹⁵ Według Kongregacji do spraw Duchowieństwa istnieją zadania i funkcje pełnione przez świeckich na mocy kapłaństwa chrzcielnego oraz funkcje wykonywane we współpracy z pasterzami i z ich upoważnienia, ale nie można nazywać ich prawami, które przysługują wiernym świeckim.¹⁶ Jest to bezpośrednio związane z kanonicznym rozumieniem urzędu kościelnego, którym jest jakikolwiek obowiązek powierzony na stałe w celu realizacji dobra duchowego (PO 20).¹⁷ W takim ujęciu urzędu w Kościele świeccy, mając prawo do udziału w misji Chrystusa na mocy chrztu i bierzmowania, posiadają także możliwość współdziałania z pasterzami w sprawowaniu władzy rządzenia zgodnie z przepisami prawa (kan. 129 § 2; kan. 274 § 1).¹⁸

¹² KPK, kan. 230 § 2.

¹³ Kodeks Prawa Kanonicznego wymienia szereg funkcji i zadań właściwych kapłanom, które jednak w szczególnych i poważnych przypadkach, tam, gdzie sugeruje to brak prezbiterów i diakonów, mogą być czasowo sprawowane przez uprawnionych do tego świeckich, po otrzymaniu mandatu władz kościelnych. Por. kan. 230 § 3; 517 § 2; 861 § 2; 910 § 2; 943, 1112.

¹⁴ *Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów*, dz. cyt., s. 36 art. 4 § 1b.

¹⁵ Jan Paweł II, *Ku wspólnemu budowaniu Kościoła*. Katecheza, „L'Osservatore Romano” 15(1994)8, s. 22.

¹⁶ Kongregacja odwołuje się do Kodeksu Prawa Kanonicznego (kan. 228). Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan pasterz i przewodnik wspólnoty parafialnej*. Instrukcja, Wrocław 2002 s. 65.

¹⁷ Kan. 145 § 1.

¹⁸ Zob. W. Góralski, *Udział laikatu w sprawowaniu władzy rządzenia w Kościele*, „Chrześcijanin w świecie” 20(1988)7, s. 82-83.

3. Rada parafialna – działalność pastoralna

W opinii pastoralistów Parafialne Rady Duszpasterskie służą ożywieniu współpracy i podjęciu współodpowiedzialności duchowych i świeckich za Kościół.¹⁹ *Kościół jest zróżnicowanym ciałem, w którym każdy spełnia własną funkcję; istnieje w nim podział zadań, do którego nie należy wprowadzać zamieszania. Podział ten nie stanowi o wyższości jednych nad drugimi, ani nie dostarcza powodów do zazdrości. Najwyższym charyzmatem, jedynym którego można i należy pragnąć, jest miłość (por. 1 Kor 12-13). W Królestwie niebieskim najważniejsze miejsce zajmują nie szafarze, lecz święci.*²⁰

a) duszpasterstwo

Duszpasterstwo jest działalnością całego Kościoła. Na horyzoncie refleksji teologicznej pojawiają się od czasu do czasu próby zawłaszczenia duszpasterstwa i pozbawienia działań duszpasterskich ich eklezjalnego charakteru. Każdy rodzaj działalności duszpasterskiej należy do praktyki Kościoła, ale nie każda praktyka pastoralna jest duszpasterstwem. Kościół Chrystusowy jest wspólnotą zbawczą, a jednocześnie społecznością ludzką. Próby przeniesienia duszpasterstwa do wymiaru społecznego Kościoła są jednak nieuzasadnione. Działalność duszpasterska w praktyce Kościoła jest uzupełniana przez „nowe” dziedziny aktywności religijnej, do których zaliczyć należy najpierw apostołstwo.²¹

b) apostołstwo

Najogólniej można stwierdzić, że apostołstwo oznacza mobilizację religijną (powołanie do służby) ludzi świeckich. Przez apostołstwo Kościół odpowiedział na wołanie wiernych świeckich o przyjęcie ich służby i włączenie ich aktywności w praktykę kościelną.

¹⁹ Zob. R. Kamiński, *Powołanie i funkcjonowanie Parafialnej Rady Duszpasterskiej*, „Ateneum Kapłańskie” 70(1977), s. 279-280; S. Wojtowicz, *Posoborowa koncepcja Rady Duszpasterskiej w parafii*, „Homo Dei” 49(1980)3, s. 200.

²⁰ Kongregacja Nauki Wiary, *Inter insigniores*. Deklaracja w sprawie dopuszczenia kobiet do kapłaństwa urzędowego (15 X 1976), AAS 69(1977), s. 115.

²¹ J. Przybyłowski, *Pedagogika pastoralna a wychowawcza funkcja Kościoła*. Artykuł dyskusyjny, „Ateneum Kapłańskie” 144(2005)577, s. 437-442.

Apostolstwo dawało ludziom świeckim możliwość animacji w Kościele na podstawie autonomicznych praw, nabytych z racji przyjęcia chrztu i bierzmowania, i udziału w kapłaństwie powszechnym.²² Apostolstwo w Kościele nabrało jednak cech instytucjonalnych i zostało poddane wszechstronnej kontroli hierarchii (klerykalizacja i monachizacja). Apostolstwo w świecie nie zyskało pełnej akceptacji hierarchii i z tego względu uznawane było za źródło potencjalnych zagrożeń dla Kościoła. Stało się to powodem utworzenia nienaturalnego porządku apostołstwa. Hierarchia dbała o to, aby wierni znaleźli się w Kościele, nabrali cech *katolickości* i tak uformowani mogli być dopiero apostołami w świecie. Tymczasem apostołstwo zrodziło się w świecie, aby służyć Kościołowi. Zanim zmobilizowany człowiek zostanie ukościelniony, musi najpierw stać się chrześcijaninem w świecie. Ta przemiana myślenia ma swoje uzasadnienie w teologii soborowej, zwłaszcza w nauczaniu o autonomii rzeczywistości ziemskiej (GS 36). Apostolstwo, które otwierało świeckim bramy Kościoła, stało się drogą Kościoła do świata. Kościół przez apostołstwo uzyskuje prawo bycia w świecie i służenia światu.²³

²² „Obowiązek i prawo świeckich do apostołstwa wypływa z ich zjednoczenia z Chrystusem Głową. Przez chrzest bowiem wszczępieni w Ciało Mistyczne Chrystusa, przez bierzmowanie umocnieni mocą Ducha Świętego, przez samego Pana przeznaczeni są do apostołstwa. Włączeni zostali w królewskie kapłaństwo i lud święty (por. 1 P 2, 4-10), by przez wszelkie prace składali duchowe ofiary i wszędzie na ziemi dawali świadectwo Chrystusowi. Przez sakramenty zaś, zwłaszcza przez Eucharystię, jest udzielana i ożywiana owa miłość, która jest jakby duszą całego apostołstwa” (AA 3).

²³ J. Przybyłowski, *Pedagogika pastoralna a wychowawcza funkcja Kościoła*, art. cyt., s. 437-442. „Jako pełnoprawni członkowie Ludu Bożego i Mistycznego Ciała, dzięki sakramentowi chrztu uczestniczący w potrójnym, kapłańskim, prorockim i królewskim urzędzie Chrystusa, świeccy uzewnętrzniają i rozwijają bogactwa swej łagodności, żyjąc wśród świata. To wszystko, co dla osób duchownych może być zadaniem dodatkowym lub wyjątkowym, w przypadku świeckich stanowi typowe dla nich posłannictwo. Właściwe im powołanie polega na tym, że mają, «szukać Królestwa Bożego zajmując się sprawami świeckimi i kierując nimi po myśli Bożej» (LG 31).” Jan Paweł II, *Modlitwa na Anioł Pański z 15 III 1987*, w: *Insegnamenti*, X, 1(1987), s. 561.

4. Zadania Parafialnej Rady Duszpasterskiej

Zadania Parafialnej Rady Duszpasterskiej koncentrują się wokół podstawowych i uzupełniających funkcji parafii.²⁴ Członkowie rady parafialnej powinni wspomagać działania duszpasterskie i apostołskie poprzez wysuwanie postulatów i opiniowanie spraw związanych z funkcjonowaniem wspólnoty parafialnej.²⁵

W teologii posoborowej wypracowano nową koncepcję rad parafialnych, kładąc nacisk na ich rolę w działalności duszpastersko-apostołskiej parafii.²⁶ W praktyce oznacza to, że członkowie Parafialnej Rady Duszpasterskiej powinni angażować się w rozwój życia religijnego całej wspólnoty parafialnej. Mając głos doradczy mogą uczestniczyć w planowaniu działań duszpastersko-apostołskich w parafii, a także wspierać działania proboszcza, na którym spoczywa odpowiedzialność za wszystkich członków wspólnoty parafialnej.²⁷

Duszpasterstwo jest ściśle związane z parafią, w której realizowane są podstawowe zadania pastoralne Kościoła: ewangelizacja, posługa liturgiczno-sakramentalna, działalność charytatywna, organi-

²⁴ Zob. R. Kamiński, *Funkcje tradycyjne i nowe parafii terytorialnej*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne” 32(1985)6, s. 51-67.

²⁵ R. Kamiński, *Rola Parafialnych Rad Duszpasterskich w życiu wspólnot parafialnych i diecezji*, „Roczniki Teologiczne” 40(1993)6, s. 98.

²⁶ W przedposoborowej teologii Rady parafialne skupiały swoją działalność wokół spraw ekonomiczno-administracyjnych. Te zadania powinna przejąć rada ekonomiczna w parafii (kan. 537), której świeccy członkowie powinni spełniać określone wymagania kanoniczne (kan. 512 § 3). Zadaniem tej rady jest pomoc doradcza proboszczowi w administrowaniu dobrami materialnymi parafii. Instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów, „L'Osservatore Romano” 19(1998)12, s. 36.

²⁷ Kapłani powinni wsłuchiwać się w głos wiernych, zachęcać do współpracy i powierzać różne zadania dla dobra wspólnoty. Natomiast świeccy, odnosząc się do pasterzy z synowską miłością, powinni wspierać ich działania modlitwą i czynem (PO 9). Zob. Jan Paweł II, *Więzi prezbiterów z innymi wiernymi*. Katecheza, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Kościół*, Kraków-Ząbki 1999, s. 284-286. W ramach współpracy duchownych z wiernymi świeckimi obowiązuje prosta zasada: „W tym, co konieczne – jedność, w tym, co niepewne – wolność, we wszystkim – miłość”. Jan Paweł II, *Budować we wspólnotcie Kościół Boży*. Katecheza, w: Jan Paweł II, *Nauczanie papieskie*, t. 2, cz. 1 (1979), Poznań 1990, s. 46.

zacja życia religijnego wiernych, duszpasterstwo specjalne.²⁸ Tempo przemian sprawia, że parafia z wielkimi trudnościami wypełnia te zadania, dlatego coraz większego znaczenia nabiera zaangażowanie wiernych świeckich, zwłaszcza poprzez aktywność w ramach Parafialnej Rady Duszpasterskiej.

*a) pomoc wiernych świeckich
w odnowie duszpasterstwo parafialnego*

Współczesne przemiany polityczne i społeczno-kulturowe w Polsce nie osłabiły tradycyjnych więzi mieszkańców lokalnych społeczności z parafią. Nawet rejestrowane w sondażach ogólnopolskich wahania zaufania do Kościoła nie znalazły odzwierciedlenia w związkach ludności z parafią.²⁹ Na poziomie lokalnym nie widać obniżenia więzi społecznej mieszkańców ze swoją parafią, nie widać chęci „odcięcia się” od parafii jako instytucji kościelnej.³⁰ Tradycyjny kształt tej więzi pozostaje w większości polskich parafii w niezmie-

²⁸ „Potrzeba dzisiaj duszpasterstwa naprawdę misyjnego, które nie czeka biernie, lecz wyrusza na poszukiwanie zagubionych owiec. Duszpasterstwo parafialne pozostaje również i dzisiaj podstawową formą duszpasterstwa. Wymaga ono jednak uzupełnienia o rozmaite formy duszpasterstwa specjalistycznego, pracy w grupach i zespołach, dzięki czemu parafia staną się autentycznymi „wspólnotami wspólnot”. Należy także roztropnie sięgać po środki, jakich dostarcza nam współczesna technika: radio, telewizja i prasa, nie zapominając jednak o tak zwanych środkach ubogich, których skuteczność potwierdza Ewangelia.” Jan Paweł II, *Kościół wspólnotą ewangelizującą*. Przemówienie do biskupów polskich przybyłych z wizytą *ad limina Apostolorum* (12 I 1993), „L'Osservatore Romano” 14(1993)2, s. 18.

²⁹ Według danych OBOP, zaufanie do Kościoła katolickiego w Polsce w roku 1993 było o 30 punktów procentowych niższe niż zaufanie zarejestrowane w 1989 r. Por. *Opinie o religii Kościoła katolickim w latach 1989-1994*, OBOP, Warszawa, wrzesień 1994, s. 7. Również z badań CBOS, realizowanych systematycznie od 1987 r., wynika, że od początku 1992 r. następował systematyczny wzrost dezaprobaty wobec działalności Kościoła w Polsce – w listopadzie 1992 r. odsetek dezaprobaty wynosił 42,0%, a odsetek aprobaty – 46,0%. Por. *Religijność Polaków 1984-1994. Komunikat z badań*, CBOS, Warszawa, czerwiec 1994, s. 11-12.

³⁰ Rola instytucji kościelnych w procesach zindywidualizowanej religijności, którą można by nazwać postmodernistyczną, jest zredukowana do minimum. Nie potrzebuje ona wyraźnego pośrednictwa instytucji, bowiem jej głównym punktem odniesienia jest poniekąd zsakralizowane indywidualne „ja”. J. Mariański, *Indywidualizacja religijna w warunkach sekularyzacji*, „Ateneum Kapłańskie” 141(2003), s. 70.

nionej postaci: wysokiemu poziomowi aktywnej identyfikacji z parafią towarzyszą pieniądze świadczenia („ofiarę”) na rzecz parafii. Dominują one zdecydowanie nad częstotliwością uczestnictwa osób świeckich w mikrostrukturach parafialnych oraz możliwością kreowania przez świeckich społecznej działalności parafii.³¹ Aktywność w życiu chrześcijańskim polega w opinii wiernych na włączeniu się w prace charytatywne w różnych organizacjach i stowarzyszeniach pomocowych, a nie na polu społeczno-politycznym.³²

W duszpasterstwie parafialnym obok podstawowych funkcji zbawczych występują również inne działania pastoralne.³³ Są one skierowane do różnych kategorii społecznych.³⁴ W latach osiemdziesiątych było około dwudziestu rodzajów specjalistycznych duszpasterstw, prowadzonych przez parafie, a ich liczba ciągle wzrasta. Niektóre z nich obejmują również kategorie osób wyodrębnione ze względu na sposób spędzania wolnego (np. w nadmorskich i górskich miejscowościach wypoczynkowych parafie prowadzą duszpasterstwo dla wczasowiczów i turystów), czy też kategorie cechujące się podobną sytuacją życiową – na przykład duszpasterstwo emerytów i rencistów, duszpasterstwo osób upośledzonych i niepełnosprawnych.³⁵ W parafii coraz większego znaczenia nabiera duszpasterstwo

³¹ Por. E. Firlit, *Struktury parafialne w Polsce i ich działalność*, w: *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, red. W. Zdaniewicz, T. Zembrzusi, Warszawa 2000, s. 121-122.

³² Por. M. Kulesza, *Państwo i społeczeństwo. Polska u progu XXI wieku*, Lublin 2002, s. 60.

³³ Według R. Raka „dopiero urbanizacja i uprzemysłowienie, specjalizacja duszpasterstwa, chociażby wspomnieć np. duszpasterstwo głuchoniemych, niewidomych, konieczność dalszego kształcenia kapłanów i służby kościelnej, sprawy katechezy dorosłych, ekumenizm, turystyka, duszpasterstwo zawodowe, rozwój duszpasterstwa charytatywnego i poradni specjalistycznych czy rodzinnych, itd., spowodowało powstanie i rozrost duszpasterstwa nadzwyczajnego, bez którego zwyczajne duszpasterzowanie biskupa, proboszcza i jego wikariuszy stałoby się dziś prawie niemożliwością.” R. Rak, *Duszpasterstwo w Kościele po II Soborze Watykańskim*, „Ateneum Kapłańskie” 107(1986), s. 107.

³⁴ „W rzeczy samej religia nie tylko nie zanika, ale na nowo odżywa z przyczyn bezpośrednio związanych z nowoczesnym wątpliwym.” A. Giddens, *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Warszawa 2001, s. 266-267.

³⁵ Por. E. Firlit, *Struktury parafialne w Polsce i ich działalność*, art. cyt., s. 119-120.

młodzieży, które powinno być wspierane przez różnego rodzaju formy duszpasterstwa specjalnego.³⁶

*b) zaangażowanie rad parafialnych
w duszpasterstwo bezrobotnych*

W latach dziewięćdziesiątych pojawiła się zupełnie nowa, nie występująca okresie realnego socjalizmu, kategoria duszpasterstwa parafialnego, a mianowicie duszpasterstwo bezrobotnych. Jest to swoista odpowiedź parafii (przynajmniej niektórych) na wysoki wskaźnik bezrobocia, który datuje się w Polsce od początku lat 90.³⁷ Poziom bezrobocia permanentnie się obniża, ale pojawia się inne zjawisko – emigracji zarobkowej. Ludzie wyjeżdżający do pracy za granicą pozostawiają rodziny bez opieki. Jest to nowe zadanie dla parafii.

c) zaangażowanie rad parafialnych w duszpasterstwo rodzin

Duszpasterstwo rozwijające się głównie przy parafiach było nastawione przede wszystkim na masowe oddziaływanie. Jednym z głównych rodzajów duszpasterstwa, prowadzonego na terenie parafii, było i jest duszpasterstwo rodzin. W roku 1974 Konferencja Episkopatu Polski sformułowała i zatwierdziła podstawowe wytyczne prowadzenia duszpasterstwa rodzin.³⁸ Jako podstawowe zadania duszpasterstwa rodzin wymienia się następujące: wychowanie dzieci

³⁶ Zwłaszcza młode pokolenie, o którym mówi się, że jest „pochrześcijańskie” lub „postmodernistycznie chrześcijańskie”, otwiera się niemal programowo na różnorodne kulturowo alternatywy, z religijnymi włącznie. Ponowoczesna religijność ma dość często synkretyczny charakter (sięga także do niechrześcijańskich tradycji), o kształcie swobodnego Bricolage, w każdym razie jest mało zinstytucjonalizowana, „odkościelniona”, bezdomna, niezorganizowana, niejasna, ukryta, o dominacji indywidualnych uzasadnień dla własnej religijności. D. Hervieu-Léger, *Religia jako pamięć*, Kraków 1999, s. 226.

³⁷ Na przykład w 1994 r. 3,6% parafii miejskich województwa warszawskiego prowadziło duszpasterstwo dla bezrobotnych. Por. E. Firlit, *Parafia rzymskokatolicka w Polsce w okresie transformacji systemowej. Studium teologiczne*, Warszawa 1998, s. 87-88.

³⁸ Por. *Regulamin pracy Komisji Episkopatu Polski do Spraw Rodzin* (zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski w dniu 24 I 1974 r.). W pierwszej połowie lat 80 Episkopat Polski wydał *Instrukcję o przygotowaniu wiernych do małżeństwa i życia rodzinnego* (I i II), w: „Biuletyn Komisji Episkopatu Polski ds. Rodzin – Sprawy rodzinny” 1(1985), s. 9-31.

i młodzieży do miłości; przygotowanie narzeczonych do małżeństwa; organizacja poradnictwa rodzinnego; sakramentalne duszpasterstwo rodzin; duszpasterskie odwiedziny rodzin; aktywizacja apostołska.³⁹

Duszpasterstwo rodzin prowadzone jest na terenie parafii albo w postaci wyodrębnionego duszpasterstwa, albo w ramach tzw. duszpasterstwa ogólnego.⁴⁰ Do najczęstszych form duszpasterstwa rodzin należą: poradnictwo małżeńskie i rodzinne, w tym także kursy przedmałżeńskie; specjalne nabożeństwa i kazania w określone niedziele miesiąca; konferencje stanowe; spotkania w ramach Kęgów Rodzin.⁴¹

*d) zaangażowanie rad parafialnych
w duszpasterstwo rolników*

Bardzo ważnym polem działalności Parafialnych Rad Duszpasterskich jest duszpasterstwo rolników. Do podstawowych form, poprzez które duszpasterstwo rolników jest realizowane w parafiach, należą: kultywowanie zwyczajów i obyczajów ludowych, związanych z pracami na roli (np. współuczestniczenie parafii w organizowaniu dożynek, odprawianie dziękczynnych nabożeństw po zasiewach zbóż oraz po zebraniu plonów; odprawianie specjalnych nabożeństw w pierwszą niedzielę miesiąca; organizowanie pielgrzymek rolników do sanktuariów maryjnych).⁴²

³⁹ Por. B. Mierzwiński, *Elementy teologii praktycznej małżeństwa i rodziny*, w: *Teologia małżeństwa i rodziny*, t. 1, Warszawa 1980, s. 211.

⁴⁰ Z ogólnopolskich badań parafii z 1988 r. wynika, że w 40% ogółu ówczesnych parafii było prowadzone duszpasterstwo rodzinne, zaś w pozostałych parafiach zagadnienia rodziny były włączone do duszpasterstwa ogólnego. E. Jarmoch, *Działalność duszpasterska parafii – rodzaje i formy*, w: *Rola parafii rzymskokatolickiej w organizacji życia społecznego na szczeblu lokalnym*, red. E. Firlit, E. Jarmoch, K. Rosa, W. Zdaniewicz, Warszawa 1990, s. 81.

⁴¹ Tamże, s. 84.

⁴² W latach osiemdziesiątych było ono prowadzone w 24,6% ogółu parafii w Polsce, co w stosunku do ogółu parafii wiejskich (w roku 1987 było ich w naszym kraju 5.701) stanowiło 32,7%. W latach dziewięćdziesiątych nieco wzrosła częstotliwość duszpasterstwa rolników w parafiach wiejskich. Zob. E. Jarmoch, *Działalność duszpasterska parafii – rodzaje i formy*, art. cyt., s. 99.

*e) zaangażowanie rad parafialnych
duszpasterstwo robotników*

Członkowie rad parafialnych powinni także włączyć się w duszpasterstwo robotników. Jego występowanie związane jest przede wszystkim z parafiami miejskimi i z ośrodkami przemysłowymi, nasyconymi różnymi kategoriami robotników. W latach osiemdziesiątych ten rodzaj duszpasterstwa był w sposób szczególny związany ruchem solidarnościowym, ze strajkami robotników, z manifestacjami ulicznymi. Niepisanymi centrami duszpasterstwa robotniczego były takie ośrodki w kraju, jak: Warszawa, Gdańsk, Nowa Huta, Katowice, Stalowa Wola. Wyniki badań z 1988 r. pokazują, że relatywnie najczęściej duszpasterstwo robotników występowało w ówczesnej diecezji katowickiej. Duszpasterstwo robotników w było prowadzone w 8,9% ogółu ówczesnych parafii w Polsce, czyli w 57,3 % ogółu parafii miejskich.⁴³ Duszpasterstwo to realizowało różnorodne formy działalności i był w nich bardzo silnie zaznaczony aspekt społeczno-polityczny. W latach osiemdziesiątych kluczowymi formami w ramach duszpasterstwa robotników, realizowanymi na terenie parafii (bardzo często jednak miały one wydźwięk wykraczający poza granice parafii), były: działalność oświatowo-kształceniowa (prelekcje, sympozja, dyskusje, wystawy); msze św. dla poszczególnych kategorii zawodowych robotników ze specjalnymi homiliami; msze św. odprawiane w intencji Ojczyzny (tzw. „msze ojczyźniane”): pielgrzymki krajowe i zagraniczne dla poszczególnych grup zawodowych robotników.⁴⁴

*f) zaangażowanie rad parafialnych
w duszpasterstwo młodzieży*

Szpeciallynie czułym barometrem przemian społecznych jest młodzież. Z badań wynika, że młodzi ludzie coraz bardziej odczuwają potrzebę bezpieczeństwa, spokoju i ucieczki od rzeczywistości. W różnych „obiekach” (przyjaciół, sympatia, film, książka) młodzież poszukuje głównie odprężenia, oderwania się od nieprzyjemnych spraw codzienności i zapomnienia. Chce chronić się w świat

⁴³ Tamże, s. 93.

⁴⁴ E. Firlit, Struktury parafialne w Polsce i ich działalność, art. cyt., s. 119.

bliskich związków personalnych, po których spodziewa się zmniejszenia lęku i zagrożenia ze strony świata zewnętrznego. H. Świada zwraca uwagę, że *lęk nie dotyczy zagrożeń cywilizacyjnych, lecz problemów życia codziennego*.⁴⁵ Z tego względu w nowym modelu duszpasterstwa nie dąży się do konfrontacji między wiarą i życiem, lecz ukazuje się wspólnotę, do której się przynależy, jako fascynującą propozycję życia chrześcijańskiego. W konstruowaniu takiej wspólnoty istotne znaczenie przywiązuje się do intensyfikacji kontaktów osobowych, obiegu wzorów zachowań i informacji, mnożenia aspektów wspólnotowych, stosowania metody kerygmaticznej, gdyż jest ona mniej pluralistyczna, lektury Biblii odczytywanej w duchu mistagogicznym, modlitwy wspólnotowej w małych grupach.⁴⁶

W związku z dokonującymi się przemianami w duszpasterstwie młodzieży należy zwrócić szczególną uwagę na indywidualno-osobowy wkład młodych chrześcijan w życie środowisk i wspólnot, także wspólnoty parafialnej. Jan Paweł II ukazuje to w następujący sposób: *Jakże gorąco wam życzę (...), ażeby młodość wyposażyła was w mocny zrąb zdrowych zasad, ażeby wasze sumienie już w tych młodzieńczych latach osiągnęło ową dojrzałość, która pozwoli wam na zawsze pozostać człowiekiem sumienia, człowiekiem zasad, człowiekiem, który budzi zaufanie, człowiekiem wiarygodnym. Tak ukształtowana osobowość moralna jest najcenniejszym wkładem, jaki możecie wnieść do życia wspólnego – do rodziny, do społeczeństwa, do grupy zawodowej, a także do działalności kulturalnej czy politycznej – wreszcie do samej wspólnoty Kościoła, z którą jesteście lub będziecie związani. Chodzi tu zarazem o pełną i głęboką prawdę człowieczeństwa, o najprawdziwszy rozwój ludzkiej osobowości, kobiecej czy męskiej, z wszystkimi niepowtarzalnymi jej właściwościami, a równocześnie wywołującej wieloraki rezonans w życiu środowisk i wspólnot, poczynając od samej rodziny. Każdy z was ma w jakiś sposób przyczynić się do wzbogacenia tych wspólnot przede wszystkim przez swoją osobę, przez swoją indywidualność. Czyż nie w tym*

⁴⁵ J. Koralewicz, *Oportunizm i tożsamość*, w: *Wartości i ich przemiany*, red. A. Pawelczyńska, Warszawa 1992, s. 154.

⁴⁶ H. Łuczak, *Posługa duszpasterska wśród młodzieży polskiej*, Wrocław 1994, s. 90-91.

kierunku właśnie otwiera się owa młodość? Czyż nie w kierunku odkrycia osobowego bogactwa każdej i każdego z was? Człowiek rozpoznaje siebie, swoje człowieczeństwo, jako własny świat wewnętrzny i zarazem jako swoisty obszar bytowania z innymi, dla innych.⁴⁷

Przedstawione powyżej przykładowe możliwości zaangażowania laikatu w działania duszpastersko-apostolskie ukazują szeroki zakres aktywności członków Parafialnych Rad Duszpasterskich. W ich działalności liczy się przede wszystkim żywe świadectwo wiary, która pobudza do służenia innym. Jest to zgodne z odnowicielską doktryną Soboru Watykańskiego II, który naucza, że *do społeczności Kościoła wcieleni są w pełni ci, co mając Ducha Chrystusowego w całości przyjmują przepisy Kościoła i wszystkie ustanowione w nim środki zbawienia i w jego widzialnym organizmie pozostają w łączności z Chrystusem rządzącym Kościołem przez papieża i biskupów, w łączności mianowicie polegającej na więzach wyznania wiary, sakramentów i zwierzchnictwa kościelnego oraz wspólnoty (communio). Nie dostępuje jednak zbawienia, choćby był wcielony do Kościoła, ten, kto nie trwając w miłości, pozostaje wprawdzie w tonie Kościoła «ciałem», ale nie «sercem». Wszyscy zaś synowie Kościoła pamiętać winni o tym, że swój uprzywilejowany stan zawdzięczają nie własnym zasługom, lecz szczególnej łasce Chrystusa; jeśli zaś z łaską tą nie współdziałają myślą, słowem i uczynkiem, nie tylko zbawieni nie będą, ale surowiej jeszcze będą sądzeni* (LG 14). Jest to także jasne przesłanie do członków Parafialnych Rad Duszpasterskich.

⁴⁷ Jan Paweł II, *List apostolski do młodych całego świata z okazji Międzynarodowego Roku Młodzieży* (31 III 1985), 5.